

6.7 Yönelme, kalma ve çıkma durumları

6.7.1 Üye mi eklenti mi?

- (55) Ali **bardağı** düşürdü.
(56) a. Ali bardağı **yere** düşürdü.
b. Ali bardağı **mutfakta** düşürdü.
c. Ali bardağı **elinden** düşürdü.
(57) *Ali düşürdü.
(58) a. Ali bardağı düşürdü.
b. Ali bardağı düşürdü.
c. Ali bardağı düşürdü.
(59) Ali **bana** kızıyor.
(60) Ali **Ankara'da** oturuyor.
(61) Ali **bu evden** nefret ediyor.
(62) *Ali kızıyor.
(63) *Ali oturuyor.
(64) *Ali nefret ediyor.

Kısacası dolaylı tümleç olarak adlandırılan öğeler (56)daki gibi **eklenti** olarak görülebilmelerinin yanı sıra tıpkı nesnelere gibi, eylemin birer **üyesi** olabilmektedirler. Ancak belirtme durumunun eklendiği AÖler her zaman eyemin bir üyesi konumundadırlar.

6.7.2 Yönelme, kalma ve çıkma durumlarında anlam

Alanyazınında genellikle yönelme durumunun yön, kalma durumunun yer, çıkma durumunun da kaynak gösterdiği belirtilmektedir. Aşağıdaki örnekler bunu destekler niteliktedir:

- (65) Ali eve gitti
(66) Ali evde oturuyor
(67) Ali evden çıktı

Ancak hemen böyle bir sonuca varmadan önce -daha önce de ele aldığımız- aşağıdaki örnekleri inceleyelim:

- (68) Ali **bana** kızıyor.
(69) Ali **gitmekte** isteksiz.
(70) Ali **köpekten** korkuyor.

Yukarıdaki örneklere bakarak şu yargılara varabilir miyiz?

- a. Türkçede yönelme durumu yön gösterir.
b. Türkçede kalma durumu yer gösterir.
c. Türkçede çıkma durumu kaynak gösterir.

Sonuç:

Anlamsallık durum ile ilgili değildir. Tümcenin öğelerine birtakım roller yükleme işi ile bu öğelerin tümcede ne tür kurucular oldukları konusu birbirinden tamamen ayrı düzlemleri ilgilendirmektedir.

6.7.3 -DAn ekine ilişkin farklı görünümeler

- (71) a. Ali **sütü** içti.
b. Ali **sütten** içti.
(72) a. **Bu kitap** bizde yok / var / kalmadı.
b. Bizde **bu kitaptan** yok / var / kalmadı.

(71b) örneğindeki eylem geçişli midir?

- (73) a. **Ali'ye** (*Ali'yi) **sütü** içirdim.
b. **Ali'ye** (*Ali'yi) **sütten** içirdim.

İki tür parçacıl bulunmaktadır:

- (74) *başsız parçacıklar*
Ali [**sütten**] içti.
(75) *başlı parçacıklar*
Ali [**sütten bir litre / beş bardak / biraz**] içti.

(74)teki gibi, başsız parçacıklar eylemönü konumunda bulunmaları gerekmektedir. Buna karşın (75)teki gibi, başlı parçacıkların böyle bir kısıtlaması bulunmamaktadır:

- (76) a. *Ben biftekten *çiğ* yedim.
b. Ben biftekten büyük bir parçayı *çiğ* yedim.
Kornfilt (1990)'dan

Ayrıca yukarıdaki *biftekten*, *sütten* AÖleri için nesne bitişirmesinden söz edilebilir. Bu durumlar derin yapıda yüklendiğinden yüzey yapıdaki taşımada görülmektedirler:

- (77) Ben t_i [_E *sütten*_i iç-]-ti-m

6.7.4 Öznenin durumu

Aşağıdaki tümcedeki *biz* AÖsünün bir durumu var mıdır? Varsa bu AÖnün durumu nedir? Bu AÖye hangi **durum yükleyici** durum yüklemiştir?

Türkçede kişi ve sayı uyumu ve durum yükleme

Türkçede eylemlerde temel olarak iki tür kişi ve sayı uyumu görülmektedir:

- (78) a. Biz kitap okuyor-**uz**
b. [Bizim kitap okuduğ-**umuz**] doğru.

Bunlardan kişi ekleri ile oluşturulan birincisini **eylemcil UYUM**, iyelik ekleriyle oluşturulan ikincisini de **adcıl UYUM** olarak adlandıracağız.

Önce eylemcil uyum eklerini gözden geçirelim:

1. grup eylemcil UYUM ekleri (eylemcil ÖZNE durumu yükleyiciler)		2. grup eylemcil UYUM ekleri (adcıl ÖZNE durumu yükleyiciler)	
-Im	<i>gel-iyor-um</i>	-m	<i>gel-di-m</i>
-sIn	<i>gel-iyor-sun</i>	-n	<i>gel-di-n</i>
-Ø	<i>gel-iyor-Ø</i>	-Ø	<i>gel-di-Ø</i>
-Iz	<i>gel-iyor-uz</i>	-k	<i>gel-di-k</i>
-sInIz	<i>gel-iyor-sunuz</i>	-nIz	<i>gel-di-niz</i>
-lAr	<i>gel-iyor-lar</i>	-lAr	<i>gel-di-ler</i>

Eylemcil UYUM ekleri

- (79) a. **Biz** kitabı okudu-**k**
b. **Erkin** kitabı okudu-Ø
c. Erkin [**biz** kitabı okudu-**k**] sanıyor.
- (80) a. **Biz** kitabı okuyor-**uz**
b. **Erkin** kitabı okuyor-Ø
c. Erkin [**biz** kitabı okuyor-**uz**] sanıyor.

- (81) **Biz** kitabı okudu-**k**
↑ durum yükleme
YAL

- (82) **Bizim** kitap okuduğ-**umuz**
↑ durum yükleme
TAM

TAM durumu yükleyen UYUM ekleri ise adcıl UYUM ekleridir:

Adcıl UYUM ekleri (adcıl ÖZNE durumu yükleyiciler)	
-(I)m	<i>kitab-ım, araba-m</i>
-(I)n	<i>kitab-ın, araba-n</i>
-(s)I	<i>kitab-ı, araba-sı</i>
-(I)mIz	<i>kitab-ımız, araba-mız</i>
-(I)nIz	<i>kitab-ınız, araba-nız</i>
-lArI	<i>kitab-ları, araba-ları</i>

Adcıl UYUM ekleri

(83) adam-ın Türkçe bilgi-si

(84)

- a. $\left(\begin{array}{l} \text{sen-}\emptyset \\ \text{sen-in} \\ \text{sen-in} \end{array} \right. \begin{array}{l} \text{Türkçe} \\ \text{Türkçe} \\ \text{Türkçe} \end{array} \left. \begin{array}{l} \text{biliyor- sun} \\ \text{bildiğ- in} \\ \text{bilgi- in} \end{array} \right) \begin{array}{l} \\ -i \text{ zannetmiyoruz.} \\ -i \text{ yeterli bulmuyoruz.} \end{array}$
- b. Biz
- c. Biz

(85) a. Ali [Erkin'in eve geldiğın]i biliyor

b. Ali[benim eve geldiğım]i biliyor

(86) a. Ali [Erkin'in gittiğı] yeri biliyor.

b. Ali[benim eve gittiğım] yeri biliyor .

özne durumu

Türkçede iki tür özne durumu bulunmaktadır:

(a) eylemcil özne durumu

(b) adclı özne durumu

ek bilgi 4

tamlayan eki sorunu

"Tamlayan eki" olarak adlandırılan *-(n)In* ekinin bulunmaması durumunda da tamlamanın kurulabilmesi, bu ekin tamlama ile ilişkili olmamasına bağlanmaktadır. Gerçekten de (a) ve (b) örneklerinde tamlayan eki olarak adlandırılan ek olmamasına karşın tamlama söz konusudur.

- (a) tahta masa
(b) çalışma masası

5.5.4 Diğer durum yükleyiciler

(87) (x) için

YARARLANICI

(88) (x (y)) borçlu

DENE KONU

- (89) a. senin için
b. sabaha kadar
c. benden sonra

- (90) a. Kıza aşık.
b. Bana borçlu.
c. Ayşe'ye hasta.
ç. Bana hayran.
d. Erkin'e kızgın.
e. [Gitmek]-te kararsız.

ilgeçlerde durum yükleme

- (91) a. *sen-in* için **sen* için
b. **Erkin-in* için *Erkin* için

(92)

için	kadar	gibi	ile
çiçek için	çiçek kadar	çiçek gibi	çiçekle
onlar için	onlar kadar	onlar gibi	onlarla
ne için	ne kadar	ne gibi	neyle
kendisi için	kendisi kadar	kendisi gibi	kendisiyle
birbirleri için	birbirleri kadar	birbirleri gibi	birbirleriyle
kim(in) için	kim(in) kadar	kim(in) gibi	kim(in)le

(93)

	için	kadar	gibi	ile
	benim için	benim kadar	benim gibi	ben(im)le
	senin için	senin kadar	senin gibi	sen(in)le
	onun için	onun kadar	onun gibi	on(un)la
	bizim için	bizim kadar	bizim gibi	biz(im)le
	sizin için	sizin kadar	sizin gibi	siz(in)le
	bunun için	bunun kadar	bunun gibi	bun(un)la
	şunun için	şunun kadar	şunun gibi	şun(un)la

(94) seninle / senle
*sen ile / ?senin ile

(95) bunun gibi bu gibi
bunun kadar bu kadar

(96) bunun kadar temiz / uzun / iyi
bu kadar temiz / uzun / iyi

(97) *bunun kadar (çok) insan
bu kadar (çok) insan

(98) bunun gibi temiz / uzun / iyi
*bu gibi temiz / uzun / iyi

(99) *bunun gibi değişik olaylar
bu gibi değişik olaylar

(100) masanın *altı*
kitabın *arası*

(102) a. *çiçek hakkında*
onlar hakkında
ne hakkında
kendisi hakkında
Birbirleri hakkında
kim(-in) hakkında

b. *ben-im hakkımda*
sen-in hakkında
o-nun hakkında
bizim hakkımızda
Siz-in hakkınızda
Bu-nun hakkında
Şu-nun hakkında

(105) a. ev-**e** *doğru*
b. siz-**e** *doğru*

(106) a. Ben **onun** kadar iyi bir insan tanımadım.
b. Ben **Ali** kadar iyi bir insan tanımadım.

(107) a. Ben **size** kadar yürüdüm.
b. Ben **eve** kadar yürüdüm.

(109) a. ders-ten dolayı
b. sen-den dolayı